

RAAHELAISET MERIMIESLAULUT

Jaakko Simomaa

Kurssityö

2.5.2013

Matkailuoppaan peruskurssi

Raahe-opisto

ALKULAUSE

Tein tämän kurssityön Suomen Opasliitto ry:n hyväksymässä koulutuksessa, jossa koulutettiin paikallisia matkailuoppaita Raahen seutukuntaan. Kurssi toteutettiin Raahen opistossa kevään 2013 aikana. Kiitän kaikkia opettajia inspiroivasta koulutuksesta!

Jaakko Simomaa

Rajaholmantie 33

92140 Pattijoki

Email: jaakko.simomaa(ät)gmail.com

Puh. 040 – 585 5518

SISÄLLYSLUETTELO

ALKULAUSE

SISÄLLYSLUETTELO.....	1
1 JOHDANTO	2
2 RAAHELAISET MERIMIESLAULUT	3
2.1 Purjelaivakauden laulut	3
2.1.1 Lähtölaulut	4
2.1.2 Merellä	5
2.1.3 Kotiväen laulut	9
2.1.4 Jälleen Raahessa.....	10
2.2 Höyrylaivakauden laulut.....	12
3 YHTEENVETO	13
LÄHDELUETTELO.....	13

1 JOHDANTO

Kurssityön tavoitteeksi asetettiin tutustuminen aiheeseen, jota voi hyödyntää matkailuoppaan työssä. Raahelaiset merimieslaulut valikoituivat aihekseni kuorolauluharrastuksen kautta: merimieslauluilla on keskeinen osa Sekakuoro Raahen Laulutovereiden ohjelmistossa. Erityisesti Meijän kylän merielämää –kertomus on paljon huomiota saanut teos. Siihen on koottuna parhaita raahelaisten merimiesten laulamia lauluja purjelaivakaudelta. Meijän kylän merielämää on kurssityön runkona.

2 RAAHELAISET MERIMIESLAULUT

2.1 Purjelaivakauden laulut

Matkailijan kannalta kiinnostavimpia ovat purjelaivakauteen ajoittuvat sävelmät. Raahen purjelaivakausi huipentui 1860- ja 1870-lukujen taitteeseen, jolloin Raahella oli Suomen suurin laivanvarustuskaupunki laivojen lästimäärän eli lastin tilavuuden mukaan mitattuna. Raahen nimissä purjehti kuutisenkymmentä alusta, joilla työskenteli yhteensä satoja merimiehiä. Asukkaita Raahessa oli siihen maailman aikaan noin 2000. Raahelaiset kelpasivat myös muihinkin kuin kotilaivaan, mihin maailman alukseen tahansa. Sanottiin että entisessä Raahessa oli vain kaksi kotoista miestä, Penttilä ja Karlund, jotka eivät olleet merillä käyneet. (Paulaharju) Viimeiset kolme puista suurehkoa purjelaivaa rakennettiin Raahessa vuosien 1917 – 1921 aikana (Mattila).

Merimiehen reissu saattoi kestää kolmesta viiteen vuotta. Pitkillä matkoilla merimiehet oppivat lauluja toisiltaan, ja jotkut osasivat sepittää niitä itsekin. Parhaat värssyt ovat jääneet elämään jälkipolvillekin. Raahessa niitä on esitetty mm. kuorokonserteissa, Pekanpäivillä ja Raahen Teatterin näytelmissä. Laulut olivat alun perin yksinäisiä; Raahessa esitetyistä sovituksista monet ovat neliäänisiä sekakuorolle tehtyjä versioita.

Ahti Sonninen on tallentanut merimieslauluja kiertäessään Raahen seudulla vuonna 1901 (Ylitalo). Samuli Pauliharju kirjoitti kirjan *Wanha Raahella* 1920-luvulla kierrettyään keräämässä kansantarinoita ja lauluja. Raahelainen musiikin monitoimimies Pauli Ylitalo on sovittanut lauluista, tarinoista ja merimiesten kirjeistä useita laulunäytelmiä. Käydään läpi purjelaivan reissu, niin selviää, mistä laulettiin ja miksi.

2.1.1 Lähtölaulut

Merimiesten laulut olivat lähes poikkeuksetta duurisävelmiä. Merille lähteminen oli kuitenkin niin surullinen asia, että siitä laulettiin mollissakin. Edessä oli vuosien ero perheestä ja kotikaupungista.

Lähtölaulu

Nyt a- loi - tan minä veisun, syämeri on suruinen,
nyt alkaa mulle reisu monine vaaroineen.

(Jatkuu eri nuotilla) Vaeltaan olen luotu kuin lintu lentons' pääll'
eikä ole myöskään suotu mulle rauhan majaa tääll'.

Säkeistöjä löytyy tähän enemmänkin kuten moniin seuraavista lauluista. Monilla pojista oli jo heila, mutta mieltä askarrutti, onko hän heila vielä palatessakin:

Meren selijälle

Meren selijälle purteni seelailee, kotirannoilta kauaksi pois.

Myrsky laineilla käy, eikä maatakaan näy.

Mua muistatko milloinkaan?

Mua muistatko armaani silloinkaan, kun mä luotasi kaukana oon?

Sua lemmin mä ain, sua kaipailen.

Mua muistatko milloinkaan?

Tämä värssy liikutti katsojia Raahen Teatterin Posliinikoirat -näytelmässä kesällä 2009. Laulamassa mukana olleena tunsin olevani osa Meijän kylää; yli 20-henkinen esiintyjäporukka hitsautui yhteen, aivan kuin entisajan Raahen pienoiskoossa.

2.1.2 Merellä

Nopeasti poistui lähtevä laiva. Tuuli tarttui levitettyihin purjeisiin ja meri alkoi vetää eläjäänsä. Näköpiiristä poistuvalla merenkävijälle avautuivat uudet maat, meret ja kansat, ihan uusi maailma.

Hyvillä ilmoilla ja selvillä selillä oli hyvä lasketella. Taivas oli kirkas ja valkeat pilvensääret korkealla sinisellä kumulla lupasivat hyvää tuulta. Illoinkin päivä painui punoittaen mereen, eikä pitänyt päivänpolttua, joka olisi ennustanut huonoa ilmaa. Silloin laiva lensi valkoisin liinoin valtavia vesivyöryjä pitkin. Laivalla oli hyvä tuuli, ja meripojat olivat hyvällä tuulella. Helposti silloin helähti laulu, kun purjeita hiissattiin, tahi hiivattiin raakapuita, tahi illoin kiikuttiin pumpputangossa. Komiolla ilmalla merellä teki mieli laulaa ilosia lauluja:

Tällä selekiällä merellä

Tällä selkeell' merell' seelailee tämä iso Raahen, Raahen laiva
Eikä näy ei puita eikä maita vaan sinertävä taivas.
Päivänpaisteella ihanalla ja meren pauhinalla
mieleen muistuu mun armahani ja suloinen Suomenmaa.

Kuitenkin moni kotikyläänsä ja kotikylän tanssitovereita kaipaileva poika saattoi merta katsellessaan yksikseen haikailla ja laulella: (Paulaharju)

Meripojan laulu

Minä olen yksi nuori meripoika, jolla asentoa ei ole täällä,
minun täytyy tienata koittaa minun leipäni vetten päällä.

Liikkuvassa asunnossaan miehillä riitti töitä. Laivaväki oli jaettu kahteen vahtiin. Vanhemmat merenkäyntäjät opettivat vasta-alkajia, kunnes tehtävistä selvittiin omin avuin. Kompassin oppimiseen lantakuormia ohjaillut renkimies sai ottaa kaiken ymmärryksensä, mutta kun pani päähänsä kompassilaulun, niin tulipahan sekin asia selväksi. Laivan komentokielenä oli ruotsi ja kompassissa pääilmansuuntia eli sträkejä oli 32:

Kompassilaulu (1. säkeistö)

Nuurti- uusti, nuur-nuur-uusti, nuur-uustil-nuurt, nuur-uusti; nuur.
uustil-uusti, uust-nuur-uusti, uustil-nuurti, uusti.

Monet englantilaisilla laivoilla purjehtineet merimiehet osasivat engelmännin haalaus- ja säntilauluja. Englanniksi laulettiin ”säntimänin”, Matti Aukusti Oravan, johdolla mm. What shall we do with the drunken sailor. Omiinkin lauluihin tuli vaikutteita muiden maiden merimiesten värssyistä. Valtameren yli päästyään Karl (Kalle) Kauppila (1876 - 1930) kirjoitti kotiin:

Meillä oli hyvälaista pyräkkää, kun me tulimme Atlantilla. Siellä tuntuu tuuli vähä enempi kun kirkon lahesa. Se näyttää vähä komialta kun meret vyöryy märsraakain tasalla. Sitä ei merimiehellä oo muuta niin heleppua aikaa kun kovalla ilimalla sitte kun saahaan seelit päriätyksi niin ei tartte kun ruorisa seisua aina yhen tiiman vahisa. Ja se onki kummaa täälä kun niin monta miestä on ja kaikki yksituumasesti ottaa niin paljo kun hengestä irti lähtee. Tämä näyttää olevan vielä koosa pysyvä laiva. Ei tartte kun iltaa aamua pumpata kymmenen minnuutin verran.

Pilssiveden pumppauslaulu

Hei! Jassai, jassai, jaale jiili jassai, jassai, jassai, jaale jiili jassai, jaale jaale jiili jassa!

Laulua kerrataan niin kauan kuin pumppaus kestää. Tällä saadaan rytmitettyä pumppaajien painallukset samanaikaisiksi, jolloin voimia säästyy raskaan pumpun kanssa.

Jos ei muuta työtä ollut, saattoi häijy kapteeni tai perämies määrätä miehen vaikka luuta olalla kävelemään kannella. Mutta suuria raskaita märssyjä sai koko miesjoukko olla haalaamassa ylös. Silloin koko vartiovoimalla kiskottiin hiissausköydestä ja laulettiin. Muuan taitomies lasketti yksinään laulun sanat, ja silloin jännittäytyttiin kiskaisemaan, ja sitten koko voimalla paukautettiin vauhtisanat sekä samalla tahdin mukaan kiskottiin köyttä. Hyvällä mielellä ollessaan miehet saattoivat hiissata ja lasketella:

Meripoika kun merta seelailee, huu veiju vei, huu veiju vei, ja

seelejänsä reivailee, huu vei, huu veiju vei.

Tämä raahelainen laulu on Suomessa laajasti tunnettu. Sen nuotit ja sanat löytyvät myös internetistä, <http://www.kirjastovirma.net/raahe/wanharaahe/merilla>, Paulaharjun Wanhan Raahen sähköisestä versiosta. Meren syvyyttä luodattiin tiuhaan karikkojen välttämiseksi, ja maihin oli jo ikävä:

Voipa tuota merta, joka luojattiin satakin kertaa.

Ennen kuin Englannin nähdä saimm', hei Juliaa nähdä saimm'

Karl Kauppila kirjoittaa edelleen kotiin, tällä kertaa matkan rasituksista:

Me lähimmä keskiviikkona Helsingööristä ja oli hyvä myötänen kannaliin. Mutta tuorstaina iltapäivällä rupesi tuuleen, että piti ruveta pärijään seelejä. Minä ja Jaakola teimmä prammia kiinni. Nyt vasta tiijän mitä se on, että olla yksin maailmalla. Ei se tiää siittä joka saapi olla kotimaallaan ja tehä työtä rauhasa, sillä täälä on monta mutkaa. Ja ei siinä auta muu kuin katsoa rohkeasti tulevaisuuteen vaikka synkältäkin joskus näyttää. Ja minä olen kuullut puhuttavan siittä nuoruuden suloajasta että se on hauskaa vaan en ole sitä hauskuutta saanu nauttia. Ja vaikka joskus koetan olla ilonenki niin kohta se ikäväksi muuttaa...

Merimiehen vaivat

Merimiesten vaivoille ei löydy maalla vertaa
 Kuinka kärsiä monta kertaa
 Merimies se ei vaan pääse kovaa ilmaa pakoon
 vaikka vajota aaltoin rakoon

Kun merimies kuoli laivassa, hautaus piti toimittaa mereen:

Merimiehen hautaus

Siniaaltosia pitkin laiva uljas keinuaa.
 Lännen rusko purppurainen päivän tuulta ennustaa.
 Kapteenin se ääni kuuluu: purjeet alas laskekaa.
 Laivan surulippu ylös puolitankoon vetäkää.
 Täällä märkään kylmään hautaan heittää täytyy meidän nyt
 yksi toverimme jonka elämä on päättynyt

Merenselällä ei laivan asukas rahaa tarvinnut, mutta satamassa hän oli sitä heti
 vaatimassa ja kapteenin oli annettava - muuten miehet olisivat saattaneet karata laivasta.
 Nuoret miehet saivat vaikka koko palkkansa, mutta perheellisten piti huolehtia
 kotiväestään.

2.1.3 Kotiväen laulut

Merimiehen eukko peri ainakin puolet palkasta laivanredarilta käyden tilillä joka toinen
 viikko. Jos isä karkasi häijyn kapteenin nälkälaiivasta, asia oli surullinen varsinkin
 Katinhännän pikku mökille. Silloin ei strekseelillä saanut enää rahaa patruunilta eikä
 ulkomaiden laivoissa kulkevan merimiehen aina tullut huolehdittua kotiväestään
 tarpeeksi. Niinpä naisetkin pääsivät lauluntekoon:

Petetyn laulu

Voi kuinka se on onneton joka merimieheen luottaa

Siitä olin levoton jo puolentoista vuotta

Hän kirjeesssänsä kohteli minua neitoparkaa

”Älä sure perääni jos minä täältä karkaan”

Hän Afrikassa karkasi juuri Kairon kaupungissa

Se sydäntäni runteli kun luin sen sanomista

Joskus naimakaupat rupesivat vaimoa harmittamaan, ja siitäkös laulu syntyi:

Varjele luoja

Varjele luoja ihmisen lasta merimiehen muijaksi joutumasta

Merimiehen muija ja kalamiehen koira ne yhdessä rannalla ruikuttaa

Varjele luoja merimiestä nättien tyttöjen kulkutiestä

Kapakan pullot ja tyttöjen syömet ne merimiehen kourissa särkyvät

2.1.4 Jälleen Raahessa

Viimein miehet pääsivät kotimatalle. Kraaselin majakasta huomattiin ensin kotilaivan puskevan kohti Raahea ja sen merkiksi oli heti vetäisty flaku ylös. Siitä sinkosi iloinen humaus yli kaupungin: ”Pooki flakkaa!” Enempää ei tarvinnut sanoa. Koko kylä tiesi, että kotilaiva oli tulossa, ja melkein kaikki riensivät sjömanshuusin rantaan odottamaan kaukaa maailmanrannalta palaavia poikiensa. Sillä tulijat eivät olleet vain joidenkuiden isiä ja veljiä, poikia tai sulhasia, vaan koko ”meijän kylän” poikia. Vain merimiesten emännät pysyttelivät poissa, sillä yhtä vähän kuin sivullisille sopi näyttää suruaan miehen lähtiessä, yhtä hyvin piti hillitä ilonsa miehen palatessa. Jo kaukaa rannallaolijat erottivat kotiin palaavien poikien komean laulun.

Meripoika se on kuin herra

Meripoika se ei ole luotu auralla ajelemaan jaa
 Ja raittaitaa ja laulan vaan auralla ajelemaan jaa
 Vaan se on luotu laivan kannella seeliä reivailemaan jaa
 Ja raittaitaa ja laulan vaan seeliä reivailemaan jaa

Naiset saattoivat jatkaa:

Kyllä mä tunnen heilani laivan vaikk' en näe kuin mastot vaan
 Ja raittaitaa ja laulan vaan vaikk' en näe kuin mastot vaan
 Siinä on kolme liiverii ja uusi peräseeli, jaa
 Ja raittaitaa ja laulan vaan, uusi peräseeli, jaa

Meripoika se on kuin herra vaikk' ei ossaa ruottiikaan
 Ja raittaitaa ja laulan vaan vaikk' ei ossaa ruottiikaan!
 Saksan merta se seelailee eikä se tarvitse luotsiikaan
 Ja raittaitaa ja laulan vaan eikä se tarvitse luotsiikaan!

Rengit ja kisällit, jotka olivat olleet neitosten talviheiloja, saivat väistyä ja iloisten tulotanssien äänet kuultiin pitkin kesää laivojen kotiutuessa.

Kesällä meripojat kulkivat pikku talosta toiseen tyttöjä puhuttelemassa, ja silloin istuttiin iltaa talon pihalla pihlajan alla, juotiin kahvia ja laulettiin merillä opittuja lauluja. Tytöt olivat kiitollisia kuulijoita ja oppilaita. Helposti he oppivat poikiensa parhaat laulut, muutamat hankkivat vihonkin, johon kirjoittivat niitä talteen. Muutamat häät ennätettiin pitää ja toisia varten sitoa salaisia liittoja siihen saakka kun taas parkaasilla soudetaan kotirantaan.

Syyskesän tultua flaku heilui sjömanshuussin katolla pestipäivän merkiksi. Pidettiin surullisia lähtötansseja ja kaikki parhaat miehet toisensa jälkeen menivät jälleen leipäänsä hankkimaan maailman kaikille merille. Reissuun lähtevä merimies saattoi taas laulella:

Tällä selekiällä merellä (2. säkeistö)

Ei ole maja mantereella, ei korves' ole kotini.

Vaan synkäs' meresä aalloilla keinuvill', siell' on mun asunto.

Kointähti koittaa ja korkiat vuoret loistaa ja luojetuuli tuulepi täällä.

Pilvet varjona, hauta on avoinna pojille myrskysääll'.

Raahen Laulutoverit voitti Kotkan kansainväliset merilaulufestivaalit Meijän kylän merielämää –esityksellä vuonna 1981.

2.2 Höyrylaivakauden laulut

Höyrylaivakausi alkoi 1800-luvun lopulla, jolloin konevoimalla kulkevat paatit syrjäyttivät vähitellen purjelaivat (Wikipedia). Risto Sassali (1928 – 1985) työskenteli pitkään höyrylaivan lämmittäjänä, ja hänen runoistaan useimmat käsittelevät merimiehen elämää. Höyrylaivoista oli enää vain muisto jäljellä, kun Pauli Ylitalo alkoi 1980-luvulla työstää runoja laulettaviksi. Kaj Chydenius teki sitten sanoihin sävelmät. Laulut ovat mielestäni yhdistelmä työn raskautta ja ajatuksen keveyttä. Tante Katriina –laulussa muistellaan laivaa, joka on mennyt jo romuttamolle:

Olit työssäsi aina niin tunnollinen, kaiken teit sinä viimeiseen saakka.

Aina helppoa ollut ei, tiesimme sen, oli harteillas vanhuuden taakka.

Sinä leppoisan pullea laivamme, ilon tunsit ja myös meidän vaivamme.

Tante Katriina, Tante Katriina,...

Risto Sassali sai Raahen kaupungin taidetunnustuspalkinnon vuonna 1980. Risto oli kunniavierana kesällä 1985 pidetyillä Pekanpäivillä (Raahen kotiseutupäivät), joilla esitettiin hänen runoonsa sävelletty Tramppi-laulu.

3 YHTEENVETO

Merimieslaulujen kuuntelijalle ja tarinoiden lukijalle avautuu uusi maailma, niin kuin avautui 1800-luvun raahelaiselle renkipojallekin aavoilla ulapoilla. Suosittelen lämpimästi tutustumista tuon ajan elämään lähemmin esimerkiksi Samuli Pauliharjun *Wanha Raahe* –kirjan sivuilla.

LÄHDELUETTELO

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Höyrylaiva>

<http://www.kirjastovirma.net/raahe/wanharaahe/merilla>

http://fi.wikipedia.org/wiki/Risto_Sassali

Mattila, Suvi. Raahen purjelaivakauden nousu ja tuho. 2008. Internetissä edu.raahe.fi/yhdistykset/matkailuoppaat/.../purjelaivakausi

Paulaharju, Samuli. *Vanha Raahe*, 2. p. 344 s. Werner Söderström Osakeyhtiö. 1965.

Raahen museo. Lyyäänkö laiva? Esite 1 s.

Sekakuoro Raahen Laulutoverit, Meijän kylän merielämää. CD. 1983.

Sekakuoro Raahen Laulutoverit, Tramppi. CD. 2001.

Sekakuoro Raahen Laulutoverit, nuottiarkisto, sisältäen myös otteita raahelaisten merimiesten kirjeistä kotiin 1800-luvun lopulla.

Ylitalo, Pauli, sanoittaja, säveltäjä, kuoronjohtaja, laulunäytelmien kirjoittaja. Puhelinhaastattelu 3/2013.